

ЛЕКСИКА, ФРАЗЕОЛОГІЯ, СТИЛІСТИКА СЛОВ'ЯНСЬКИХ МОВ

УДК 81:165.194(811.16+811.11)

Л. П. Васильєва,

доктор філологічних наук, професор кафедри слов'янської філології
Львівського національного університету імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, 79 000, м. Львів, Україна,
тел.: +380322394770,
milav2000@yahoo.com

МАСКУЛІННІСТЬ І ФЕМІННІСТЬ У МОВІ (НА МАТЕРІАЛІ СЛОВ'ЯНСЬКИХ ТА НЕСЛОВ'ЯНСЬКИХ МОВ)

Жінки й чоловіки користуються мовою по-різному. Особливості використання мови представниками різної статі в історичному розвитку суспільства відбилися в самій структурі мови. За підтримки феміністичного руху цю проблему активно розробляють у різних країнах. У цьому аспекті досліджують сучасні слов'янські мови. Можна засвідчувати існування гендерної асиметрії в мові та комунікації в слов'янських і неслов'янських мовах. У статті маємо на меті звернути увагу на маскулінність і фемінність як соціокультурні категорії, пов'язані з мовою та комунікацією. Не оминемо увагою існування гендерної асиметрії та нерівномірної представленості в мові осіб обох статей, гендерної стереотипізації та перспектив її подолання.

Ключові слова: маскулінність / фемінність, мова, комунікація, гендерні стереотипи, гендерна асиметрія.

Значні соціальні зміни останніх десятиліть привели до певного відхилення у „лінгвокогнітивній спадкоємності“ поколінь та зумовили певні соціолінгвальні трансформації. Тому зросла увага лінгвістів до дослідження гендерної проблематики, яка порушує проблеми не стільки біологічних, скільки соціально-психологічних ха-

рактистик людини, зумовлених як соціальними, так і лінгвальними чинниками. Жінки та чоловіки по-різному користуються мовою, й особливості використання мови обома статями в історичному розвитку суспільства відбилися в самій її структурі. За підтримки феміністичного руху цю проблему активно розробляють у США, Японії, Європі [11, 12, 13, 19, 20]. У цьому аспекті досліджують сучасні слов'янські мови (С. Чмейкова, М. Соколова, Е. Рісова, А. Штамбук, А. Архангельська, О. Бессонова, В. Єфремов, Т. Сукаленко тощо) [10, 11, 15, 16, 17, 1, 2, 8]. Головною метою гендерних вишукувань стало дослідження того, як проявляється у мові стать, які оцінки приписують у соціумі мовленню чоловіків та жінок, у яких мовних сферах найпомітніші маскулінність і фемінність, оскільки мова як така становить систему орієнтованої поведінки, де вирішальну роль відіграє конотація. Отже, стать людини як одна з її найважливіших, екзистенціальних і суспільно значимих характеристик багато в чому визначає соціальну, культурну й когнітивну орієнтацію особистості, яка головню знаходить своє вираження в особливостях мови [5, с. 111].

У нашій розвідці маємо на меті звернути увагу на маскулінність і фемінність як соціокультурні категорії, що пов'язані з мовою та комунікацією. Не оминемо увагою існування певної гендерної асиметрії та нерівномірної представленості в мові осіб обох статей, гендерної стереотипізації та перспектив її подолання. Категорії „маскулінність“ та „фемінність“ (їх спрощено трактуємо як силу та мужність, з одного боку, і слабкість та жіночність – з іншого) мають принаймні кілька значень: по-перше, це сукупність психологічних рис та специфіка поведінки, об'єктивно притаманні чоловікам чи жінкам; по друге, це певний елемент символічної культури соціуму, сукупність його уявлень, спрямувань, вірувань щодо того, якою особистістю є жінка чи чоловік та які якості їй / йому приписують; по-третє, як прескриптивні категорії вони означають систему настанов, що стосується не пересічної / пересічного, а ідеальної / ідеального жінки / чоловіка, тобто становить нормативний еталон [4, с. 45]. Ці категорії розглядаємо саме як соціокультурні, такі, що виникають і репродукуються в процесі соціальної, культурної та мовної практики. Беремо до уваги

ту особливість, що гендерна диференціація простежується на різних рівнях системи мови, а також факт, що вона існує не лише в лінгвальній системі як такої, але й на рівні вживання мови: у лексиконі, синтаксисі, категорії роду, а також у мовній практиці й поведінці жінок і чоловіків. Таким чином, можна засвідчувати існування гендерної асиметрії в мові і в комунікації – андроцентризм, пов'язаний з нерівномірною представленістю в них обох статей.

Гендерна асиметрія в мові тісно пов'язана з гендерними асиметріями в певному соціумі, що викликано тривалою домінантною роллю чоловіків у більшості культур. Ще Кодекс Хаммурапі, створений близько 1780 року до н.е., серед своїх законів містить той, де записано, що жінка постійно повинна бути залежною від чоловіків своєї родини через власну нерозумність: від батька – у дитинстві, від чоловіка – в зрілому віці, від сина – в старості [21]. Як наслідок – своєрідний розподіл соціальних ролей у родині і соціумі, що позначається на мовних характеристиках чоловіка й жінки. Вони не виникали раптово, а створювалися довготерміново й сприяли виникненню своєрідних гендерних стереотипів та гендерно-рольових девіацій.

С. Тромель-Плотц уже тривалий час досліджує питання відмінностей у мовленні чоловіків і жінок і вважає, що ще немає переконливих і надійних результатів, які б підтвердили чи відкинули міркування щодо існування цих відмінностей у мовленні обох статей [19, 20, с. 172]. Науковці головню погоджуються щодо того, що жінки й чоловіки трактують мову по-різному. Ми, українці, як і інші слов'яни й неслов'яни, йдемо до лікаря чи адвоката, а в газетах читаємо про бізнесмена чи інтелігента, учня, студента, доцента, професора, синів вітчизни тощо. У більшості слов'янських мов, а також у німецькій мові щодо поняття „людина“ вживається саме іменник, що означає особу чоловічої статі (рос. *человек*, серб. *човек*, хорв. *čovjek*, словен. *človek*, словацьк. *človek*, нім. *der Mann* тощо, щоправда, українська мова тут виняток). Як видно з анонсованих вище ситуацій, у всіх випадках використовуємо чоловічу, а не жіночу назву виду діяльності, хоча жінки теж бувають бізнесменами, адвокатами, лікарями. Принагідно зазначимо, що, зокрема, німецька мова має стилістично ней-

тральні форми іменників, які позначають осіб жіночої статі, для багатьох назв професій чи титулів (*die Ärztin, die Richterin, die Architektin*), а слов'янські мови, на думку П. Ейснера, мови з яскраво вираженою статевістю [цит. за: 9, с. 50–54, 10, с. 264–265], отже, такі назви у них або часто мають певну конотацію, або відсутні цілком. Досліджуючи гендерну проблематику на матеріалі словацької мови, лінгвістка М. Соколова дійшла висновку про те, що сексизм більше проявляється у мовному вжитку (*parole*), ніж у системі мови (*langue*) [15]: у словацькій мові генералізуюча функція маскулінативів є виразом сексизму в мові і проявляється на рівні лексики, деривації (зазвичай жіночі назви творяться від чоловічих) та граматики (пор. словацьк. *študenti fakulty, a також milenci, zal'ubenci, rodičia*) [10, 11, 16]. Узагальнюючу функцію чоловічого роду в системі мови можна сприймати як наслідок здатності мови відображати соціальне становище чоловіка і жінки в суспільстві. В українській мові і сьогодні наявна тенденція до відсутності *nomina agentis* жіночого роду від низки назв професій: *філолог, дефектолог, діалектолог, психолог, геолог* тощо, вони до цього часу залишаються нефлексивними назвами, натомість протягом історії розвитку мови спостерігаємо тенденцію до творення назв для іменування дружин чоловіків, які займаються певним видом діяльності чи ремесла: *ковалиха, лісничиха, лимариха*.

Оскільки фразеологічні одиниці й паремії є знаками вторинної номінації і відображають реалії життя через їх метафоричне переосмислення, очевидно, що фразеологічний і паремійний фонд мови повністю залежать від колективної свідомості певного соціуму, а отже, на основі його гендерного розподілу найповніше відображають уявлення про світ, ціннісну орієнтацію, еталони й норми його поведінки. Виходячи з цього, вважаємо, що цей фонд певної мови є важливим інформативним джерелом для дослідження гендерної диференціації. Звернемося до прислів'їв, що існують у різних народів і виявляють специфіку їх суспільної думки щодо ставлення до жінки. Почнемо з німецького прислів'я *ein Mann, ein Wort – eine Frau, ein Wörterbuch* (букв.: один чоловік – слово, одна жінка – словник), яке відразу спонукає до висновку, що жінки говорять значно більше за

чоловіків. Тому не дивно, що німецька мова має низку слів, які викликають пересуди чи забобони щодо цієї якості жінок і характеризують їх ще й як пліткарок, лайливих, брехливих осіб тощо: *Tratschtante, Plaudertasche, Quasselstrippe*.

Звернемося до народної скарбниці слов'ян, зокрема хорватів, де маємо прислів'я, які оцінюють жінку через сформовану в когнітивній базі цього соціуму дихотомію “фемінінність – маскулінність”: 1) має „довгий язик”: *znam da zvonu sliči jezik žene, samo ide kada jednom krene; jezik ženu bije, u žene je jedna glava, a hiljadu jezika, žene su da zbore, a ljudi da tvore*; 2) нерозумна: *duga kosa, slaba pamet; e da mi je zenska pamet pa da se malo odmorim*; 3) не заслуговує на довіру: *dok žena plače, sprema seda prevari, ne vjeruj ženi, jer se kako mjesec mjeni, ženske suze – mačji kašalj, žena se smije kad može, a plače kad hoće, u žene ima deset duša, žena je kao mačka, nit u moru mjere, ni u ženi vjere*; 4) їй неможливо вгодити: *a ni na svit jos se rodil / ki bi ženi vse ugodil*. Натрапляємо й на приклади того, що жінці притаманне відьмаче начало: *što vrag ne može sam, to mu zla žena pomogne, teško mužu koji žene nema, a još teže tko se s vragom veže, žena je i vraga prevarila, žena je zlo, bez koga se biti ne može*. Цю її якість, на жаль, в багатьох соціумах давно приймають як status quo, що не підлягає оскарженню. Вона є основою для метафоризації: *nada je zla žena*.

І вже цілком загальноприйняте явище, що жінка має займатися лише хатньою роботою та дітьми. Щодо цього нагадаємо загальновідомий навіть не обізнаним з німецькою мовою вислів: *Küche, Kinder, Kirche*, де жінці ще надано додаткове право подбати про свою душу. Щоправда, деякі хорватські прислів'я щодо цього мають у змісті певну позитивну конотацію щодо жінки, але безпосередньо стосуються саме її хатніх обов'язків господині: *žena drži tri ugla kuće, a muž jedan, ne stoji kuća na zemlji, nego na ženi, ženskom poslu nigde kraja, žena muža nosi na licu, a muž ženu na košulji, žena kuću drži, a muž je u kući gost*. Останнє прислів'я недвозначно акцентує, що чоловік є гостем у своєму домі, а не господарем, а обов'язки берегині домашнього вогнища народ покладає саме на жінку. Гендерна лінгвістика виокремлює такі способи сексистського використання мови: 1) ігнорування

жінок (у зазначених нами вище ситуаціях, а також в юридичних текстах, пресі, формулярах, словниках); 2) демонстрація залежності від чоловіків (хорв.: *Marko Mikolić sa suprugom*, *obitelj Marka Mikolića*); 3) деградація жіночої статі: укр. *слабша (краща) половина, дівчина на виклик*, словацьк. *slabé (krasné) pohlavie* тощо, порівн. відоме хорватське прислів'я *teško zemlji bez težaka, ribi bez vode, a ženi bez čovika*. Л. Попович наводить приклад анкетування серед сербських чоловіків до дня боротьби з чоловічим насиллям над жінкою, проведеного нещодавно на сербському телебаченні, коли більшість відповіла, що б'є власних жінок / подруг. Це дало підстави ведучій популярного телевізійного шоу перефразувати відомий афоризм „Iza svakog uspešnog muškarca stoji uspešna žena“ на „Iza svakog raspoloženog muškarca stoji išamarana žena“ [6, с. 128].

Ось яким чином виглядає дотримання статусу жіночої та чоловічої статі в мові на сайтах, які запрошують фахівців на роботу українською мовою: „Санаторій запрошує на роботу <...> на посади лікарів, медичних сестер, масажистів, лаборантів, адміністраторів, маркетологів, спеціалістів готельної справи, покоївок, кухарів, офіціантів <...>“ <http://mukachevo.today/board?category=robota> (тут особливістю є наявність назв стереотипно специфічних жіночих професій), та хорватською, де у тексті вже є певна тенденція до гендерної коректності: „Ponuda posla: Kuhar/kuharica, pomoćni kuhar/kuharica i konobar/konobarica za stalni i privremeni radni odnos <...>“ <http://www.oglasnik.hr/ponuda-poslova>. Виникає запитання, чи запровадження мовної рівноправності статей здійснюється справді коректно, як нас у цьому переконує гендерна лінгвістика. Акцентування на питаннях статі в мові може подекуди викликати небажані асоціації. Не вирішеним, як бачимо, є питання того, яку з назв треба наводити при звертанні першою, жіночу чи чоловічу: *Kuhar / kuharica чи Kuharica / kuhar*. Знову може постати дилема щодо рівноправності / нерівноправності статей. Мова відображає дійсність, і якби жінки були більше представлені в мовному дискурсі, то було б легше зрозуміти і *менеджерку*, і *льотчицю*, і *прем'єрку*. Проблему вбачаємо і в зміні комунікативної поведінки статей, а також у тому, чи таку зміну позитивно сприй-

муть у соціумі. На сьогодні чоловіків, які спілкуються по-жіночому ввічливо й ніжно, вважають слабкими або ще гірше, їм приписують певну фізіологічну орієнтацію, а жінок, які намагаються спілкуватися „по-чоловічому”, вважають надто агресивними, хоча, наприклад, у психології фемінність і маскулінність не пов’язують із порушеннями статевого розвитку чи статево-рольової орієнтації [7, с. 12–13].

На які особливості мовлення жінки варто звернути особливу увагу? Проведене серед німецьких жінок анкетування з головним запитанням „Яким є мовлення жінки?” виявило, що, на протигагу мовленню чоловіків, для жіночого мовлення характерні: відкритість, більша повага до співрозмовника, виражене бажання підтримати комунікацію, жінка терплячіша у веденні бесіди, вона рідше перебиває співрозмовника, у її діалозі більше запитань, зокрема, таких, які потребують відповідей, крім того, жінка доволі часто буває навмисно неточною у висловлюванні [17, с. 17]. Зазначимо деякі наші спостереження щодо мовлення жінки, зокрема у хорватів: жінки дають можливість обрати тему для дискусії співрозмовнику-чоловікові, ми виявили, що вони дають йому більше часу для висловлювання, ніж використовують у розмові з ним, підтримують розмову, використовуючи невербальні засоби (міміку, жести). У цьому до них подібні всі слов’яни. Усім відомі, зокрема, жести української політичної діячки Ю. Тимошенко, яка киває головою, слухаючи співбесідника. Лінгвістка С. Троммель-Плотц називає таку реакцію мовця „конверзаційним приховуванням“ (konversationelle Deckarbeit) і говорить про те, що жінки частіше за чоловіків не почувають себе достатньо комфортно, висловлюючись перед широкою аудиторією [18, с. 29]. Приєднуємося до думки А. Лінке, що вживання ненормативних висловів та лайки значно більше табу для жінок, ніж для чоловіків [цит. за: 12]. Це ж стосується використання вульгаризмів, обценної лексики, двозначних та нецензурних слів. Жінки доволі часто перебільшують, повторюють інформацію заради забезпечення уваги співрозмовника [13, с. 32]. Стосовно мовлення чоловіків маємо погодитися з міркуваннями швейцарських лінгвісток К. Оперман і Е. Вебер про добру реакцію чоловіків у асиметричній комунікації,

коли повідомлення містить належний для них стан речей. Якщо ні – вони відстоюють власну позицію. Анкетування, проведене серед словацьких жінок щодо характерних рис мовлення чоловіків, засвідчило, що ті говорять голосно, агресивно, домінують у розмові, мають простішу (біднішу) мову, частіше переривають мовлення, не завершивши розмови, перебивають співрозмовника, говорять не так емоційно, але відвертіше, різко відстоюють свою правоту, навіть тоді, коли у чомусь не переконані [13], отже, як твердить дослідниця М. Соколова, вони орієнтовані більш ієрархічно [15]. Відразу можна констатувати наявність певних непорозумінь, які можуть виникати на цьому ґрунті в спілкуванні між представниками статей, тобто ставати причиною комунікативних девіацій.

Уже було згадано про сформовані мовні стереотипи щодо жінок, які розвиваються з дитинства на всіх мовних рівнях як остаточне вираження соціальних стереотипів. Яскравим прикладом цього може бути відома українська народна казка „Язиката Феська“, де наприкінці твору чоловік позбавляє свою надміру балакучу жінку цієї вади. У хорватському виданні „Дневник“ написано про мовні стереотипи, які стосується вживання слова „baba“: „те, що слово „baba“ звучить образливо, не є незвичним, багато хто його поспіль використовує в різних ситуаціях, але мало хто замислюється над тим, що слово „baba“ звучить образливо, на відміну від слова „deda““. <http://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/jezicni-stereotipi-sto-nam-izrazi-baba-i-deda-govoreo-nama-samima---327947.html>. У хорватській мові зараз поширеним є фразеологізм *muška baba*: балакучий, понад міру цікавий, схильний до пліток чоловік. Особі чоловічої статі презирливо надають стереотипних якостей жінки, схильної до пустої балачки, інтриг, такої, що пхає носа до чужих справ: *On se svim silama trudi da izvuče što je više moguće o tom privatnom životu. Tipična muška baba, što ćeš! Чу: Poznajem tipa, neloše izgleda, lipo se nosi ali ne zatvara usta! Nekako mi je nespojiva tolika količina pričljivosti sa muškarcima, pa sad ne znam jesam li ja u zabludi, ili imam pravo kad kažem da muške babe nisu simpatične?!* <http://www.index.hr/forum/11/seks/tema/49562/muska-baba.aspx>. Відомий вислів *ne budi baba* при звертанні до слабохарактерного чо-

ловіка – теж стереотип, образливе уподібнення чоловіка до жінки, оскільки типовий чоловік за існуючими стереотипами сміливий, рішучий, з твердим характером: <...> *upiši tečajeve, fax, napravi neki korak i ne budi baba koja će* <...> <http://www.forum.hr/showthread.php?t=285938&page=5>. Подібне підґрунтя має й усталений український вислів *поводитися як баба* для опису поведінки малодушного, боязкого, нерішучого чоловіка у важких ситуаціях. Щоб виразно висловити усю повноту його змісту, ми дослідили відповіді на запитання, що саме він означає, на сайті <http://zkan.com.ua/yak/shho-znachit-dlja-cholovika-povoditisja-jak-baba.html>: 1) він нис на долю-злодійку, плаче, не може захистити свою жінку і сім'ю, постояти за себе, м'яка й податлива людина; 2) скаржитися на життя, на важку роботу, на хворобу, хникати, постійно нити, ще трусить, ховається за чужу спину; 3) якщо мужик звик жити за рахунок жінок, то це теж як баба; 4) коли мужик бреше, він для мене справжня баба, коли інтриги всякі будує; 5) це коли чоловік зайво балакучий, цікавий і любить пліткувати; 6) це в основному означає сперечатися з жінкою. Як тільки мужик опускається на цей рівень і починає брехати, сваритися і мити кістки іншим, перестає бути мужиком <...> (висловлювання наведено без редагування). Зміст цих прикладів спростовує поширену думку, що фемінність – суто жіноча риса, а маскуліність – суто чоловіча. Це лише певні способи осмислення та сприйняття реальності особистістю.

Причиною різного трактування жінок та чоловіків у спілкуванні в наш час є політичні та суспільні чинники, які діяли протягом історії. У них коріниться причина поглядів феміністок на фемінність як на довільну категорію, „якою жінку наділив патріархат, це характерні форми поведінки, яких очікують від жінки у даному суспільстві“ [21, с. 2]. Які рішення цієї проблеми пропонують науковці? Рекомендації насамперед стосуються вживання іменників чоловічого роду, які називають представників професій, означають рід занять тощо, наприклад, нім. *Studenten, Schüler, Professoren*; укр. *студенти, учні, професори* тощо. Ці одиниці і в слов'янських мовах мають генералізуюче та нейтральне значення, використовуються для називання певної групи людей чи для позначення певного статусу. Запропоно-

вано обов'язково наводити при звертанні жіночу назву роду занять чи професії перед чоловічою, оскільки жінок треба представляти в престижнішій ролі, а не лише як матір, домогосподарку, медсестру тощо [11, с. 15–21]. Німецьке суспільство позитивно сприйняло „сплітинг” чи вживання в окремих випадках партиципу презенса, нейтральної форми у мові для наведення осіб обох статей (*Studierende*, замість *Studenten*, але заміни слову *Schüler* немає: форма *Schulende* відсутня). Найбільших змін щодо „рівноправності” зазнав передусім офіційний дискурс: *durch den Richter*, що перекладається як *з боку судді*, і його заміна на *durch richterliche Entscheidung* (на підставі судового рішення) [19, с. 142]. Сьогодні німецькі політики звертаються до виборців *Wählerinnen und Wähler*. Оголошуючи конкурс на посади, концерни та установи використовують „сплітинг” чи пишуть назву посади з великим „I”.

О. Есперсен свого часу серед чинників, що спричинили значні лінгвальні зрушення в суспільстві, відзначав набуття особистістю соціальної свободи та бажання змінити соціальні інституції та традиції [12, с. 260]. Отже, зі змінами в суспільстві настають зміни на різних рівнях мовної системи, в яких простежуємо, як і якою мірою протягом часу змінюється картина світу носіїв мови під впливом змін у соціумі. Тому останніми роками зазнали змін у тому числі фразеологічні уявлення про жінок та чоловіків, зокрема щодо їхньої маскулінності чи фемінності. З'явився образ жінки, яка в суспільстві не виконує другорядної ролі, є сильною, відважною, незалежною. Наприклад, у хорватській та інших слов'янських мовах поширення набув вислів *željezna (čelična) dama (lady)* (укр. *залізна леді*, польськ. *żelazna dama*, чеськ. *železná dama*). Його вживають, коли йдеться про сильну за характером жінку, непоступливу й безкомпромісну. Відоме походження цього вислову: англ. *the iron lady*, франц. *la dame de fer*, нім. *die eiserne Dame*, ісп. *la dama de hierro*, пов'язане з називанням прем'єр-міністра М. Тетчер. Ось приклади його вживання щодо інших відомих жінок з хорватських, українських, польських періодичних видань: *Ova godina, čini se, pripast će njemačkoj kancelarki Angeli Merkel, europskoj*

„čeličnoj lady“ koja pokušava Europsku uniju približiti SAD-u <...> <https://lider.media/arhiva/11623/>; <...> *najjača među njima, ukrajinska „željezna lady“ Julija Timošenko, odbila je taj prijedlog najavljujući da će samostalno izaći na izbore* <http://www.jutarnji.hr/arhiva/timosenko-najavila-da-ce-na-izbore-izaci-sama-a-ne-s-juscenkom/3854487/>; „<...> *Залізна леді в мереживі: іміджмейкер розкрила підтекст відвертого вбрання Тимошенко <...>“* <http://korupciya.com/zalizna-ledi-v-merezhivi-imidzhmeyker-rozkrila-pidtekst-vidvertogo-vbrannya-timoshenko/>; „Залізна леді“ *Меркель стала жінкою 2013 року за версією Forbes <...>“* <https://tsn.ua/svit/zalizna-ledi-merkel-stalazhinkoyu-2013-roku-za-versiyeyu-forbes-332537.html/>; „*Niemiecka „żelazna dama“ trzyma się mocno. Czy ostatnie zamachy złamią Merkel“* <http://forsal.pl/artykuly/962680,kryzys-w-niemczech-a-polityczna-pozycja-anglei-merkel.html/>; „*Choć niektórzy nazywają ją ukraińską Żelazną Damą, wśród samych Ukraińców – w zależności od upodobań politycznych - funkcjonuje jako sympatyczna Jula, bądź też mniej lubiana Julka“* <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiata,2/tymoszenko-bede-kandydowac-w-wyborach-prezydenckich,412214.html/>.

Висновки. Лінгвістику цікавить передусім не маскулініст і фемініст, які по суті є явищами екстралінгвальними чи когнітивними феноменами, а мовні механізми їх конструювання, позамовні чинники, що впливають на ці процеси. Відмінності в комунікативній поведінці жінки й чоловіка утвердилися емпірично і зумовили свідому політику мовленнєвої стратегії кожної статі, для зміни якої необхідні свідомі заходи в усіх сферах культурного і громадського життя. Вирішення цих проблем не можна пов'язувати виключно з формальною стороною. Важливо звернути на них увагу широкого кола людей обох статей, і це дасть можливість краще зрозуміти мовленнєву поведінку особливих мовних світів – жіночого та чоловічого. Мова пристосовується до реальних суспільних подій, для нових винаходів, відкриттів уводяться нові поняття, проте у міжособистісних стосунках мова консервативніша. Хоча багато що змінилося у стосунках між статями в сімейній сфері, розподілі хатньої роботи, вихованні дітей, сфері біз-

несу та великої політики – у комунікації все ж, як ми виявили, і далі здебільшого панують старі рольові стереотипи. Особливо яскраво це простежуємо в пареміях чи у фразеології. Цьому сприяє і генералізуюча функція маскулінативів. Подальші перспективи вбачаємо у дослідженні маскулінності й фемінності на різних рівнях мовної системи та змін в картині світу носіїв різних мов під впливом трансформацій у соціумі.

Список використаних джерел та літератури

1. Архангельська А. Чоловік у слов'янських мовах / А. Архангельська. – Рівне : РІС КСУ, 2007. – 448 с.
2. Бессонова О. Л. Оцінний тезаурус англійської мови: Когнітивно-гендерний аспекти / О. Л. Бессонова. – Донецьк : ДонНУ, 2002. – 362 с.
3. Григорів Н. М. Категорії маскулінності та фемінності в процесах концептуалізації дійсності / Н. М. Григорів // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – 3 (ч. 1). – Луцьк, 2011. – С. 44–48.
4. Ефремов В. А. Основы гендерной лингвистики: Учебно-методическое пособие / В. А. Ефремов. – СПб. : Изд-во РГПУ им. А. И. Герцена, 2009. – 118 с.
5. Мельник Ю. П. Об'єктивація гендерних стереотипів у сучасній лінгвістичній науці / Ю. П. Мельник // Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. Івана Франка. – Житомир : Вид-во Житомир. держ. ун-ту ім. Івана Франка, 2009. – Вип. 45. – С. 110–114.
6. Поповић Љ. Језичка слика стварности / Љ. Поповић. – Београд : Филолошки факултет, 2008. – 308 с.
7. Психология личности: Словарь справочник / Под ред. П. П. Горностая и Т. М. Титаренко. – К. : Рута, 2001. – 320 с.
8. Сукаленко Т. М. Метафоричне вираження концепту жінка в українській мові / Т. М. Сукаленко. – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. – 240 с.
9. Фемінність та маскуліність // Незалежний культурологічний часопис "І". – 2003. – Ч. 23. – 151 с.
10. Čmejrková S. Žena v jazyce / S. Čmejrková // Slovo a slovesnost, 56. – 1995. – Č.1. – S. 43–55.
11. Čmejrková S. Rod v jazyce a komunikaci: Specifika češtiny / S. Čmejrková // Slovo a slovesnost, 63. – 2002. – Č. 4. – S. 263–286.

12. Guentherodt I. Richtlinien zur Vermeidung sexistischen Sprachgebrauchs / I. Guentherodt, M. Hellinger, L. F. Pusch, S. Trömmel-Plötz // *Linguistische Berichte* 69. – Frankfurt /M, 1980. – S. 12–25.
13. Jespersen O. *Language: Its Nature, Development and Origin.* / O. Jespersen. – London : Allen and Unwin. – P. 237–254.
14. Operman K. *Frauensprache – Männersprache* / K. Operman, E. Weber. – Zürich : Orell Füssli Verlag, 1995. – 176 s.
15. Risová E. Ako osloviť muža vo funkcii zdravotnej sestry? / E. Risová // *Kultúra slova*, 20. – 1986. – Č.10. – S. 385–386.
16. Sokolová M. Jazyk ako zrkadlo sociálneho postavenia ženy a muža (na príklade slovenčiny) / M. Sokolová // *Zborník referátov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou*. 25.11.1998. – Prešov : FFPU, 1998. – S. 436–447.
17. Sokolová M. Nové práce o vzťahu žena-jazyk-spoločnosť / M. Sokolová // *Jazykovedný časopis*, 50. – 1999. – Č. 2. – S. 122–124.
18. Štambuk A. Žena – proces konceptualizácie i kultura / A. Štambuk // *Semantika prirodňog jezika i metajezik semantike.* – Zagreb, Split : Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku, 2005. – S. 745–753.
19. Trömmel-Plötz S. *Frauensprache – Sprache der Veränderung* / S. Trömmel-Plötz. – Frankfurt /M : Fischer Verlag, 1982. – 182 s.
20. Trömmel-Plötz S. *Die Konstruktion konversationeller Unterschiede in der Sprache von Frauen und Männern* / S. Trömmel-Plötz // *Gewalt durch Sprache.* – Frankfurt - M : Fischer Verlag, 1984. – S. 285–295.

References

1. Arkhanhel's'ka A. Cholovik u slov'yans'kykh movakh /A. Arkhanhel's'ka. – Rivne : RIS KSU, 2007. – 448 p.
2. Bessonova O. L. Otsinnyy tezaurus anhliys'koyi movy: Kohnityvno-hendernyy aspekty / O. L. Bessonova. – Donetsk : DonNU, 2002. – 362 p.
3. Hryhoriv N. M. Katehoriyi maskulinnosti ta femininnosti v protsesakh kontseptualizatsiyi diysnosti / N. M. Hryhoriv // *Naukovyy visnyk Volyn's'ko-ho natsional'noho universytetu imeni Lesi Ukrayinky.* – 3 (ch. 1). – Luts'k, 2011. – P. 44–48.
4. Efremov V. A. Osnovy gendernoy lingvistiki: Uchebno-metodicheskoe posobie / V. A. Efremov. – SPb. : Izd-vo RGPU im. A. I. Gertsena, 2009. – 118 p.
5. Mel'nyk Yu. P. Ob'yektivatsiya hendernykh stereotypiv u suchasniy linhvistychnyy nautsi / Yu. P. Mel'nyk // *Visn. Zhytomyr. derzh. un-tu im. Ivana Franka.* – Zhytomyr : Vyd-vo Zhytomyr. derzh. un-tu im. Ivana Franka,

2009. – Vyp. 45. – P. 110–114.

6. Popovič Jb. Jezichka slika stvarnosti / Jb. Popovič. – Beograd : Filoloski fakul'tet, 2008. – 308 p.

7. Psihologiya lichnosti: Slovar' spravochnik / Pod red. P. P. Gornostaya i T. M. Titarenko. – K. : Ruta, 2001. – 320 p.

8. Sukalenko T. M. Metaforychne vyrazhennya kontseptu zhinka v ukrayins'kiy movi / T. M. Sukalenko. – K. : Vydavnychyy dim Dmytra Buraho, 2010. – 240 p.

9. Feminnist' ta maskulinnist' // Nezalezhnny kul'turolohichnyy chasopys "Yi". – 2003. – Ch. 23. – 151 p.

10. Čmejrková S. Žena v jazyce / S. Čmejrková // Slovo a slovesnost, 56. – 1995. – Č.1. – S. 43–55.

11. Čmejrková S. Rod v jazyce a komunikaci: Specifiká češtiny / S. Čmejrková // Slovo a slovesnost, 63.– 2002. – Č.4. – S. 263–286.

12. Guentherodt I. Richtlinien zur Vermeidung sexistischen Sprachgebrauchs / I. Guentherodt, M. Hellinger, L. F. Pusch, S. Trömmel-Plötz // Linguistische Berichte 69. – Frankfurt/M, 1980. – S. 12–25.

13. Jespersen O. Language: Its Nature, Development and Origin. / O. Jespersen. – London : Allen and Unwin. – P. 237–254.

14. Operman K. Frauensprache – Mönnersprache / K. Operman, E. Weber. – Zürich : Orell Füssli Verlag, 1995. – 176 s.

15. Risová E. Ako oslovovať muža vo finkcii zdravotnej sestry? / E. Risová // Kultúra slova, 20. – 1986. – Č.10. – S. 385–386.

16. Sokolová M. Jazyk ako zrkadlo sociálneho postavenia ženy a muža (na príklade slovenčiny) / M. Sokolová // Zborník referátov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou. 25.11.1998. – Prešov : FFPU, 1998. – S. 436–447.

17. Sokolová M. Nové práce o vzťahu žena-jazyk-spoločnosť / M. Sokolová // Jazykovedný časopis, 50. – 1999. – Č. 2. – S. 122–124.

18. Štambuk A. Žena – proces konceptualizácie i kultura / A. Štambuk // Semantika prirodnoh jezika i metajezik semantike. – Zagreb, Split : Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku, 2005. – S. 745–753.

19. Trömmel-Plötz S. Frauensprache – Sprache der Veränderung / S. Trömmel-Plötz. – Frankfurt /M : Fischer Verlag, 1982. – 182 s.

20. Trömmel-Plötz S. Die Konstruktion konversationeller Unterschiede in der Sprache von Frauen und Männern / S. Trömmel-Plötz // Gewalt durch Sprache. – Frankfurt /M : Fischer Verlag, 1984. – S. 285–295.

Л. П. Васильева

МАСКУЛИННОСТЬ И ФЕМИННОСТЬ В ЯЗЫКЕ (НА МАТЕРИАЛЕ СЛАВЯНСКИХ И НЕСЛАВЯНСКИХ ЯЗЫКОВ)

Женщины и мужчины используют язык по-разному. Особенности применения языка двумя полами в историческом развитии общества отразились в самой структуре языка. При поддержке феминистического движения эта проблема активно разрабатывается в разных странах. В этом аспекте исследуются современные славянские языки. Можно подтвердить существование гендерной асимметрии в языке и коммуникации в славянских и неславянских языках. В статье обращаем внимание на маскулинность и феминность как социокультурные категории, связанные с языком и коммуникацией. Уделяем внимание существованию гендерной асимметрии и неравномерному представлению в языке лиц двух полов, гендерной стереотипизации и перспективам ее преодоления.

Ключевые слова: маскулинность / феминность, язык, коммуникация, гендерные стереотипы, гендерная асимметрия.

L. P. Vasyl'yeva,

Doctor of Philology,

Full Professor of Slavonic Languages Department

Ivan Franko National University of Lviv,

Universitetska Str., Lviv, 79000, Ukraine,

tel.: +380322394770,

milav2000@yahoo.com

FEMININITY AND MASCULINITY IN LANGUAGE (BASED ON SLAVIC AND NON-SLAVIC LANGUAGES)

Summary

Men and women use language differently. Gender differences in language use in the course of the historical development of human society have been reflected in the language structure. This problem is supported by the feminist movement

and is being actively researched in the USA, Japan and Europe. Modern Slavic languages have been researched in this aspect too. Gender asymmetry in language and communication has been traced in Slavic and non-Slavic languages. This article deals with femininity and masculinity as socio-cultural categories inseparable from language and communication. Special attention is paid to gender asymmetry and disproportionate representation of gender-marked speakers in language, gender stereotyping and prospects of its overcoming.

Gender asymmetry and stereotyping is reflected in a set of proverbs describing women in reference to dichotomy “femininity – masculinity”, elaborated on cognitive basis, which reflects characteristic features of men and women communication. Suggestions developed by gender linguistics in reference to supporting the equal status of feminine and masculine gender in language are not always reflected in speech strategies at present. It is important to attract attention of speakers of both genders to this issue as it can provide the possibility of in-depth understanding of speech behavior of people representing different worldviews – masculine and feminine.

Key words: masculinity/femininity, language, communication, gender stereotypes, gender asymmetry.

Надійшла до редакції 25.05.2017 р.

УДК 811.161.2'42

Н. В. Вдовиченко,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри прикладної лінгвістики філологічного факультету

Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова,

Французький бульвар, 24/26, м. Одеса, 65058, Україна,

тел.: 048680562,

vdovichenkonata2010@mail.ru

МЕТАФОРА РЕЧОВИНИ ЯК СПОСІБ КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ ГРІХА В УКРАЇНСЬКІЙ МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ

У статті розглянуто специфіку метафор, які репрезентують концепт ГРІХ в українській мовній картині світу. Описано роль сфери „речовини” як джерела метафоричного осмислення гріха. Визначено особливості кожного виду